

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MUSIQA
MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI**

Majitov Shuxrat Murtazoyevich

Navoiy davlat pedagogika instituti

“Musiqqa ta'limi” kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotasiya: zamonaviy pedagogika ta'lim tizimining maqsadi, yangi toifaga mansub bo'lgan musiqa rahbarining umumiy va kasb kamolotiga erishishdan iborat.

Аннотация: целью современной системы педагогического образования является достижение общего и профессионального развития музыкального руководителя новой категории.

Abstract: the goal of the modern teacher education system is to achieve the general and professional development of a new category of music director.

Kalit so'zlar: kompetensiya, ilk qadam, emosional, intonasiya, logoped.

Ключевые слова: ключевые слова: компетентность, первый шаг, эмоциональность, интонация, логопед.

Key words: key words: competence, first step, emotionality, intonation, speech, therapist.

Musiqqa mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi va maktabgacha ta'limning kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat talablari. Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchilarning tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar. Musiqqa mashg'ulotlarini o'tkazish metodikasi fanidan ta'lim mazmunining minimal hajmi. Tarbiyalanuvchilarni musiqa mashg'ulotlarida egallashi lozim bo'lgan kompetensiyalari.

Musiqqa mashg'ulotlari ta'limi dasturi mazmuni, mohiyati va tahlili, mashg'ulotlar tahlili. «Ilk qadam» maktabgacha ta'lim mashkilotlari uchun ishlab chiqilgan dastur – davlat hujjati bo'lib, musiqa rahbarini ta'limiy tarbiyaviy ishi, bolalarni barkamol tarbiyalab maktab ta'limiga tayyorlashini nazarda tutadi. Musiqqa mashg'ulotlarini rejalashtirar ekan, pedagog bolalarning aqliy, jismoniy, emosional yuklamalarini hisobga olishi kerak va shunga ko'ra o'rgatiladigan repertuar va faoliyat turlarini ketma – ketligini to'g'ri tuzishi kerak.

Har bir musiqa rahbari musiqa mashg'ulotini qiziqarli va bolalar xotirasida uzoq saqlanishi uchun ko'rgazmalardan unumli foydalanishni bilishi zarur. Mashg'ulotni tashkillashda musiqa rahbari quyidagilarni yoddan chiqarmasligi kerak:

Ø mashg'ulot bayoni, yangi qo'shiq, raqs harakatlari, foydalaniladigan cholg'u asboblari uchun tayyorlangan ko'rgazmalar;

Ø qismlarni bir-biriga uzviy bog'lay olish;

Ø bolalarni qiziqtirish uchun ularning yosh xususiyatlarini eʼtiborga olgan holda sodda va past ohangda muloqatda boʻlish;

Ø texnika vositalaridan foydalana olish;

Ø musiqiy taʼlimiy va didaktik oʻyinlar yordamida bolalar bilim va koʻnikmalarini mustahkamlab borish;

Ø musiqaviy harakatli oʻyinlarni va oʻyinchoqlar yordamida tashkillashtirish.

Mashgʻulotni rejalashtirishda quyidagilarga eʼtibor berishi kerak:

Ø Musiqa tinglashda rasmlardan, bastakor va kompazitor portretlaridan, xilma-xil rangdagi shakllardan foydalanish;

Ø Ovoz diapozonini kengaytirish mashqlarida musiqali zinacha koʻrgazmali qurollar, tarqatma materiallardan foydalanish;

Ø Qoʻshiq kuylaganda rasmlarga qarab qoʻshiq nomini topish;

Ø Laparlar va raqslarni ijro etganda (gullar, lentalar, v.b.) foydalanish;

Ø Bolalarni ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda musiqali harakatli va obrazli oʻyinlarni oʻrgatilganda shu oʻyinga mos harakatlarni tayyorlab fikrlashga oʻrgatish, sahnalashtirilgan jarayonda bolalarni mustaqil harakat qilishlariga imkon yaratadi va katta oʻrin egallaydi.

----- Nutqiy nuqsoni bor bolalar bilan ishlash metodikasi

Maʼlumki, nutqida nuqsoni boʻlgan bolalar bilan ishlashda, ularning nutqlarini tiklashda musiqa mashgʻulotlari katta oʻrin tutadi. Bunday gurux bolalari bilan musiqa rahbari logoped musiqa rahbari bilan hamkorlikda ishlasa oʻz maqsadiga yetadi.

Nutqida nuqsoni bor bolalarning nutqini tiklashda musiqa rahbarlari koʻproq logoritmikaga eʼtibor qilishlari koʻzda tutiladi. Bunda:

Ø toʻgʻri nafas olishni yoʻlga qoʻyish;

Ø ovozni rivojlantirish ustida ishlash;

Ø temp va ritm ustida ishlash;

Ø eshitish va xotirani rivojlantirish;

Ø umumiy va maxsus motorikani rivojlantirish;

Ø soʻzlarni harakatlar bilan toʻgʻri ishlay olish;

Ø intonasiya va shu registrlar ustida ishlash;

Ø oʻyinlar.

Yuqorida koʻrsatilgan tavsiyalar mashgʻulot jarayonida oʻz samarasini beradi. Bolalarning musiqa tafakkurini rivojlantiradi, idroki va hissiyotini tarbiyalaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar yorqin va quvnoq ranglarni xush koʻradilar, ularda bu orqali quvnoqlik hissiyotlari rivojlanib boradi.

Oʻquv materiallari murakkabligiga koʻra xilma – xildir: koʻproq aqliy faoliyatni, diqqatni talab qiladigan vazifalarni mashgʻulotlar boshida berish kerak. Kuylashdan oldin murakkab jismoniy mashqlarni berish mumkin emas, chunki bunday

mashqlar bolalarni nafas olishlarini qiyinlashtiradi. Amaliyotga ko‘ra faoliyat turlarini quyidagicha berish maqsadga muvofiq.

Mashg‘ulot boshida kichik musiqiy – ritmik mashqlar, ular birorta raqs elementlari ham bo‘lishi mumkin. Bunday harakatlar bola diqqatini jamlaydi.

Ritmik mashqlardan so‘ng bolalar musiqa tinglaydilar. Keyin esa qo‘shiq kuylashga o‘tadilar. Bolalar bir mashq davomida 2–3 ta qo‘shiq kuylashadi. Masalan, marsh, raqs, qo‘shiq jarayonida musiqa savodidan xabardor bo‘ladilar. Bunday mashg‘ulotlar mavzuli mashg‘ulotlar deyiladi.

Yana biri bu kompleks mashg‘ulotlardir. Bunda bolalar bilan faqat musiqa emas, balki, adabiyot va tasviriy san‘at bilan shug‘ullanadilar. Bunday mashg‘ulotlar asosida uchta san‘atni birlashtiruvchi badiiy obraz yotadi. Masalan, «Qish zavqi», «Kuz keldi», «Bahor».

Musiqa mashg‘ulotlari – har bir bolaning musiqiy qobiliyatini maqsadga muvofiq va har tomonlama ta‘lim – tarbiya beruvchi mashg‘ulotlardir. Ularda har xil faoliyat turlari: kuylash, ritmik harakatlar bajarish, musiqa tinglash, musiqa savodi bilan tanishtirish kabi faoliyatlarni uzviy bog‘lab olib boradilar. Musiqa faoliyatini bajarish bolalarni faolroq bo‘lishlariga asos bo‘ladi. Tashkil etiladigan bayramlar ham qiziq va muvaffaqiyatliroq o‘tadi.

Musiqa mashg‘ulotlari har bir guruhlar bilan belgilangan vaqtda o‘tkaziladi. Uning mazmuni va tuzilishi bolalar yoshi va beriladigan vazifalarga bog‘liq.

Kichik guruhida 15 – 20 daqiqa olib boriladi.

O‘rta guruhida 20 – 25 daqiqa olib boriladi.

Katta guruhda 25 – 30 daqiqa olib boriladi.

Tayyorlov guruhida 30 – 35 daqiqa olib boriladi.

Musiqa mashg‘ulotlar haftasiga ikki marta o‘tkaziladi. Unda guruhning barcha bolalari ishtirok etadi. Musiqa mashg‘ulotlari – musiqa tinglash, qo‘shiq o‘rgatish, musiqiy – ritmik harakatlar bajarish, raqsga tushish, musiqiy – didaktik o‘yinlar, bolalar cholg‘u asboblari chalishga o‘rgatish va musiqaga oid ma‘lumotlarni qamrab oladi. Har bir mashg‘ulotdan mashg‘ulotga sayin bolalarga musiqaviy ta‘lim-tarbiya berishning qaysidir vazifasi hal etib boriladi. Musiqa rahbari ushbu ishda rahbarlik qiladi, to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatib, maslahat va tavsiyalarini berib boradi. Bolalarni bilim va malakalariga qo‘yiladigan talablar har bir guruh uchun faoliyat turiga qarab tuziladi.

Bunday mashg‘ulotlarning qiyinligi shundaki, bolalarning diqqatini bir faoliyatdan ikkinchi faoliyatga ko‘chirish kerak bo‘ladi. Shu ketma – ketlikni reja asosida amalga oshirish murakkabdir. Chunki bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olsak, ular bugun o‘rgangan asarlarini keyingi safar unutishlari mumkin.

Zamonaviy pedagogika ta‘lim tizimining maqsadi, yangi toifaga mansub bo‘lgan musiqa rahbarining umumiy va kasb kamolotiga erishishdan iborat.

---- Bolalar repertuarini tanlashda qo‘yiladigan zamonaviy talablar.

Mavjud pedagogik vazifalar saqlangan holda O‘zbekistonga xos milliy qadriyatlar, an‘analar, xalq ijodi, musiqa merosini bolalarni idrok etish qobiliyati darajasida bosqichma – bosqich tadbiriq etish nazarda tutiladi.

Ertalabki badan tarbiya, turli shakldagi mashg‘ulotlar, mehnat, sayr, nafasot soatlari, o‘yin kulgi, bayramlarga oid asarlarni aniq rejalashtirib, o‘z o‘rnida va me‘yorida qo‘llash «Milliy tafakkur» muammosining yechimiga erishishda muhim omil bo‘ladi.

Avalam bor musiqa repertuarlari bolajonlarda jonajon Vatanga muhabbat, mehnatsevarlik, tabiatini ezozlash, do‘stlik, hamjihatlik, rahm – shafqat kabi xislatlar musiqaviy obrazlar orqali idrok etilishga qaratilgan. Bunda Respublika miqyosidagi ijodkor tarbiyachilarning ilg‘or tajribalari natijasi, yangicha ishlash metodikasiga asoslangan musiqiy repertuarlari bolalarning yoshiga mos bo‘lgan (bilim va malakalar darajasi, musiqaga munosabati, qiziqishi, qobiliyati, sog‘lig‘i, kayfiyati, bog‘chadagi muhit va boshqalar) holatlarni musiqiy faoliyat turlarini hisobga olgan holda besh qismga bo‘linadi. O‘quv materiallari choraklarga taqsimlangan bo‘lib, bolalarning mehr faoliyat turlariga muvofiq tanlanishi dastlabki bilim va ko‘nikmalarni egallashda, ta‘lim maqsadlarni egallashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mashg‘ulotning tuzilishi o‘quv materiallarining mazmunidan kelib chiqish lozim. Bunda asarning tarbiyaviy ahamiyati, ularning badiiy g‘oyaviy saviyasi, bolalar yoshiga mosligi, asar mavzusining xilma – xilligi hisobga olinadi.

Ma‘lumki, musiqiy faoliyat musiqa tinglash, qo‘shiq aytish, musiqiy ritmik harakat, bolalar cholg‘u asboblari chalishni o‘rganish kabi turlarga bo‘linadi. Har bir faoliyat turi bolaning musiqiy didini rivojlantirishga yordam berib, ma‘lum malakani shakllantiradi.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida musiqa ta‘limi va tarbiyasi musiqa rahbari tomonidan olib boriladi. Uning asosiy maqsadi maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni yoshligidan boshlab ularning dunyoqarashini shakllantirish hamda musiqiy didini o‘stirib borish, bolalarga musiqani o‘rgatish jarayonida ularga tabiat, jamiyat mahalla, ota-ona, ta‘lim muassasasi va umuman olganda hayotda o‘z o‘rnini topishida ilk musiqiy tushunchalarni berishdan iborat.

Musiqi tarbiyachisi musiqa mashg‘ulotlari asosida bolalarga ta‘lim va tarbiya berish borasida oldiga qo‘yilgan pedagogik maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun eng avvalo, bolalarning musiqiy uquvi va qobiliyatlarini muntazam ravishda o‘stirib borish uchun harakat qilishi lozim.

Mutaxassislar tomonidan maktabgacha ta‘lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini musiqiy uquv va qobiliyatlarini quyidagi faoliyat turlarida ajratgan holda tasnif etadilar. Jumladan, tarbiyalanuvchilarning musiqiy tovushlarni baland-pastligini his etish qobiliyati;

- musiqiy tovushlar rangini bir-biridan farqlanishini bilish;

- bolalarni musiqaga mos harakat bajarishlarini his etishlariga o‘rgatish, qadam tashlab, chapak chalib musiqani xotirada saqlash, his etish va ifodalash;

- musiqa tinglash qobiliyatini o‘stirish;

- jamoa bo‘lib kuylash;

- aytim so‘zlarini ma‘no va mazmunini o‘rganish uchun ularni mushohada qilish qobiliyatini o‘stirish.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarning musiqiy qobiliyatini shakllantirishning yana bir o‘ziga xos shakli sifatida mashg‘ulotlarda musiqiy faoliyatning barcha shakllarini musiqa rahbari tomonidan ishlatish talab etiladi. Garchi, tarbiyalanuvchida musiqa mashg‘ulotiga nisbatan qiziqish ortishi uchun. Shuningdek, musiqa rahbari tomonidan amalga oshirilgan ishlar musiqa mashg‘uloti jarayonida rivojlanib boradi.

Yuqorida ta‘kidlab o‘tilgan maqsadlardan kelib chiqqan holda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida olib boriladigan musiqa ta‘lim-tarbiyasining asosiy vazifalari etib quyidagilarni tavsiya etish mumkin:

Birinchi, tarbiyalanuvchilarni musiqaga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish borasida o‘quv dasturda repertuar tanlashda ularning yoshiga xos jihatlarini e‘tiboga olish;

Ikkinchi, tarbiyalanuvchilarni musiqiy asarlar bilan tanishtirish jarayonida ularda musiqiy ohangga bo‘lgan his-tuyg‘ularni hosil qilish yo‘li bilan Ona-Vatan, xalq, millatga nisbatan mehr-muhabbatni tarbiyalash, shu orqali ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini boyitish;

Uchinchi, bolalarni musiqa tinglash, qo‘shiq kuylash, musiqa ostida ritmik harakatlarni bajarish, bolalar cholg‘u asboblarda jo‘r bo‘lish faoliyatlari yordamida ijodiy qobiliyatlarini shakllantirib borish;

To‘rtinchi, bolalar ovozi asrab tarbiyalash, qo‘shiqlarni sodda, ravon, erkin, tabiiy va ifodali kuylashga o‘rgatish hamda unga odatlantirish;

Beshinchi, tarbiyalanuvchilarni musiqiy asarlardan zavq olishlari, shu asosda ularning musiqiy did va badiiy fikr yuritishlarini rivojlantirish;

Oltinchi, musiqa mashg‘ulotlari jarayonida musiqiy asardagi badiiy obrazlarni o‘yin va raqs ifoda etishga o‘rgatish;

Yettinchi, musiqa mashg‘ulotlarida bolalarni milliy qadriyatlarimiz bilan tanishtirish, milliy cholg‘u sozlar jo‘rligida milliy ohang-kuy va musiqiy-ritmik harakatlarni bajarishga o‘rgatish;

Sakkizinchi, musiqa mashg‘ulotlari mazmunini maktabgacha ta‘lim mashkiloti, Vatan, shahar, mahalla, tabiat, jamiyat hayoti bilan bog‘lash, ta‘lim mashkilotlarida o‘tkaziladigan tadbirlarda o‘rganilgan kuy va qo‘shiqlar bilan ishtirok etish. Turli ertaliklar, konsertlar tashkil etish kabi vazifalarni amalga oshirish talab etiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha ta’lim mashkilotlari musiqa mashg’ulotlarida bola hayotini, tevarak-atrofni musiqiy obrazlar orqali idrok etish uchun repertuar tanlash lozim bo’ladi. Olib boriladigan musiqiy tarbiya ishlarini badiiy adabiyot va tasviriy san’at bilan uzviy ravishda bog’langan holda amalga oshirish, musiqiy tarbiyaning ilg’or tajriba va turli metodlaridan foydalanib o’tkaziladigan har bir musiqa mashg’ulotini bolalarga badiiy-estetik zavq uyg’otishini, ularning his-tuyg’ularini shakllantirishda, ijodiy fikrlash qobiyati va nutqini o’stirishda xizmat qilishni ta’minlash lozim.

Bundan tashqari musiqiy o’yinlar va raqslardan ham foydalanish bolalarda ritm tuyg’usi, chaqqonlik va harakatchanlikni shakllantirib, qomatning to’g’ri o’sishiga yordam beradi. Bu jarayon bolalarning aqliy va jismoniy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Anashu ishlar maktabgacha ta’lim muassasalarida olib boriladigan barcha musiqiy ta’limni va tarbiyani ishlar yosh avlodda oliyjanob fazilatlarni bog’cha yoshidan shakllantirishda nafosat tarbiyasining tarkibiy qismi bo’lib xizmat qiladi.